

חבל נחלתו

(לפחות בדיני המדינה שלעד מדינה מנכים ממאסר וכד'). ומצד דיני תורה, כפי שפסק הרמב"ם, הוא מתחייב בממון עפ"י עדותו. ואינו 'מרויח' מכך. אולם עפ"י ההסכם עמו הוא לא יענש, ועל כן הוא נוגע בעדות. ובנוגע בעדות חוששים לשקר כמבואר בחו"מ [סי' ל"ז] ולכן נראה שהוא עד פסול לפי ד"ת ואין לדון על פיו.

שיקדימו לבי"ד, ויפסלו את חבריהם שלא יבואו ויעידו נגדם?

נגיעה בעדות

אבל מסיבה אחרת נראה שאין לקבל עד מדינה. הרי יש לו טובות הנאה ישירות כתוצאה מעדותו. שהרי הוא לא יענש

סימן סג

כתיבת כתובה כאשר קידושין וחופה אחר שקיעה

וגט דינו ככל השטרות להיפסל כשהוא מוקדם.

לגבי כתובה נכתב בגיטין [י"ח ע"א]: "אמר שמואל: כתובה כמעשה ב"ד דמיא, מה מעשה ב"ד נכתבין ביום ונחתמין בלילה, אף כתובה נכתבת ביום ונחתמת בלילה. כתובתיה דרבי חייא בר רב איכתוב ביום ואיחתום בלילה, הוה רב התם ולא אמר להו ולא מידי. לימא, כשמואל סבירא ליה: עסוקין באותו ענין הו; דתניא, אמר רבי אלעזר בר רבי צדוק: לא שנו אלא כשאין עסוקין באותו ענין, אבל עסוקין באותו ענין — כשר".

נחלקו הראשונים מהי משמעות: כמעשה בית דין. רש"י כתב: "אף כתובה — משעת כתיבה דנכנסה לחופה דקירוב חתנות הוא חייל שעבודה ואע"ג דלא אחתים". אולם בתוס' ר"ד כתב: "זכתובה נמי משעת כניסה לחופה נתחייב ליתן לה מאתים זוז וחייל שיעבודא עליה ואע"ג דלא איחתם שטרא דהעיקר זמן השיעבוד כניסתה לחופה הוא ואם תקדים כתיבה לחתימה אין בכך כלום". היינו לפי רש"י שעבוד הכתובה יחול משעת הכתיבה ואילו לפי הרי"ד משעת הכניסה לחופה. רוב הראשונים כתבו כרש"י.

שאלה

חופה שתוכננה להתקיים קודם השקיעה נדחתה לאחר השקיעה, את הכתובה כתבו וחתמו וקבלו עליה קניין מהחתן קודם השקיעה, האם צריך לכתוב כתובה מחדש?

א. דין כתובה שנכתבה ביום ונחתמה בלילה

"שטרי חוב המוקדמין פסולין והמאוחרין כשרים" [ר"ה ב' ע"ב, ב"מ י"ז ע"ב]. וטעמא משום שגובה מיום הכתוב בשטר, ובא לגבות מלקוחות קודם יום חתימת השטר ועדיין לא יצא קול לחובו, והלקוחות נפסדים. ודין שטר מוקדם אם נכתב בשוגג גובה רק מנכסים בני חורין, ואם נכתב במזיד אינו גובה בשטר זה כלל [חו"מ סי' מ"ג ס"ח].

במס' גיטין [י"ז ע"א] שנינו: "נכתב (=גט) ביום ונחתם ביום, בלילה ונחתם בלילה, בלילה ונחתם ביום — כשר. ביום ונחתם בלילה — פסול".... מפני שמגורשת מיום הכתוב בגט והגט תקף רק ממסירתו לידה.

חבל נחלתו

[גיטין פ"ב סי' ז]: "מדהביא רב אלפט ז"ל עובדא דחייא בר רב משמע שפוסק הלכה דלא כשמואל ואפשר דאע"פ שהביא עובדא דחייא בר רב אפשר שפוסק כשמואל דקי"ל הלכתא כוותי' בדיני, ומה שהביא עובדא דחייא בר רב להשמיענו דינא דעסוקים באותו ענין מהני בשאר שטרות. אלא שמצאתי כתוב שבתשובת שאלה פסק כרב ותימה הוא למה פסק דלא כשמואל... אלא ידע הש"ס דסוגיין דעלמא דלא כשמואל ולהכי היה תמה אם רב יסבור כשמואל בזה, ומשני דרב פליג נמי אשמואל ולית הלכתא כוותיה. והרמב"ם ז"ל [פ"א מהל' גירושין הלכה כ"ה] כתב דגט שנכתב ביום ונחתם בלילה פסול אפילו עסוקין באותו ענין".

וכתב הש"ך [חושן משפט סימן מ"ג ס"ק ל"ד]: "נכתב ביום ונחתם בלילה כו' — וכתובה, איכא פלוגתא בין הפוסקים אי כמעשה ב"ד דמיא ונכתב ביום ונחתם בלילה כשר, או לא. והזכירם הרא"ש [סי' ז] והר"ן פרק ב' דגיטין [ח' ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה כהובה] והרב המגיד ריש פרק כ"ג מהלכות מלוה [ה"ג] עיין שם. והרשב"א בחידושו שם [י"ח ע"א ד"ה כתובתיה] פסק דכמעשה ב"ד דמיא, וע"ש".

עפ"י דברים אלו נראה לגבי שאלה דידן שהכתובה כשרה ואי"צ לחדש בה דבר אם מחמת שעסוקים באותו ענין, ואם לפוסקים שהיא כמעשה בית דין הרי ודאי שהיא כשרה. ורק לסוברים שאינה כמעב"ד לגבי תוספת כתובה, ישנה בעיית שטר מוקדם לגביהם.

ב. קנין בכתובה

אמנם הר"ן על הרי"ף [ח' ע"ב] כתב: "ונ"ל דכי אמרינן דעסוקין באותו ענין כשר היינו

מחלוקת ראשונים נוספת היא האם חלות מעשה הבי"ד על המנה מאתים שהוא תנאי בי"ד וחל אף ללא התחיבות ישירה מצדו או שבכתובה החשבתה כמעשה בי"ד מחיל זאת אף על תוספת כתובה. בהגהות אשרי [גיטין פ"ב סי' ז] כתב: "וכן פסק ראבי"ה כשמואל אע"פ שאין עסוקין באותו ענין ועל זה סמכין בארץ מלכות בשפנייא ובפרג"א שכותבין כתובה בע"ש וחזתמין במוצאי שבת משום דמשנת כתובה (=כתיבה) דנכנסת לחופה דקריבו (=דקירוב) חתנות הוא חייל שיעבודיה ומהני נמי לענין תוספת דהכל יודעין שאין כתובה בלא תוספת ויש לה קול כמו לעיקר כתובה וכן כתב ריב"ס. מיהו טוב להנהיג כשואלין מן החותן כמה יש לכתוב בכתובה שיקנו ממנו בקנין ואח"כ יכתבו כי הקנין יש לו קול וגבי ממשעבדי גם התוספת משעת קנין. מא"ז".

לעומת זאת הרשב"א כתב: "ומיהו דוקא עיקר כתובה הוא דאמרי' דהוי כמעשה בי"ד ונכתבת ביום ונחתמת בלילה אבל תוספת לא. ותדע דהתם בכתובות לא מני להא בהדי אינך כולוה והדין נותן דמנה ומאתים כיון שהקול יוצא שנכתבה כתובה הכל יודעין אם בתולה היא שכתובתה מאתים ואם אלמנה היא שכתובתה מנה, אבל תוספת עדים הוא דמפקי קלא בסך הכתובה דיש כתובתה מרובה ויש כתובתה מועטת. ומיהו אם אם קנו ממנו בשעת כתיבה שפיר דמי דמשנת קנין שיעבד נפשיה". וכן כתבו הריטב"א והר"ן.

נחלקו הראשונים כמי לפסוק לגבי כתובה, האם כשמואל שכתובה כמעשה בי"ד וע"כ כשרה אם נכתבה ביום ונחתמה בלילה, או שהיא כשאר שטרות ורק אם עסוקים באותו ענין כשרה. כתב הרא"ש

חבל נחלתו

י"ח דכתובה נכתבת ביום ונחתמת בלילה דכמעב"ד דמי גם כן פרש"י שם להדיא דוקא כשכנסה לחופה ביום אבל אם לא כנסה לחופה ביום לא מהני..."

וכבר הבאנו מהראשונים שהדרך להימנע מכל בעיה של שטר מוקדם לגבי תוספת כתובה, ולחששו של הר"ן היא ע"י קנין מהחתן בזמן הכתיבה.

וכן כתבו תוספות [גיטין דף יח ע"א]: "אף כתובה נכתבת ביום ונחתמת בלילה — יש מקומות שנהגין לכתוב הכתובה בע"ש ולחותמה במוצאי שבת ואין נכון לעשות כן משום תוספת דדלמא לית ליה קלא, ומיהו היכא דקנו מיניה ליכא למיחש מידי כדאמרינן בב"ב [דף קע"ב ע"א] אי ידעיתו יומא דאקניתו ביה כתובו יומא דאקניתו ביה".

וכעין זה כתב הרשב"א [גיטין י"ח ע"א ד"ה מה מעשה]: "ומיהו אם קנו ממנו בשעת כתיבה שפיר דמי דמשעת קנין שיעבד נפשיה".

וכ"פ הרא"ש [גיטין פ"ב סו"ס ז']: "והא דפסלינן שטרות שנכתבו ביום ונחתמו בלילה היינו בדלא קנו מיניה אבל אי קנו מיניה ליכא למיחש כדאמרי' בבבא בתרא [קע"ב ע"א] אי ידעיתו יומא דאקניתו ביה כתובו יומא דאקניתו ביה".

וכ"פ הר"י מיגאש [שו"ת, סימן קנ"ט] והרדב"ז [שו"ת, חלק ד' סימן קע"ד].

עפ"י דברים אלו בכתובות שקבלו עליהן קנין לפני השקיעה, אף שסידור החופה והקידושין התאחר אין שום חשש.

אולם האחרונים ובמיוחד בזמננו, טענו שאין לנהוג כן לגבי חופות בזמננו, כשהקידושין אף הם בלילה.

דוקא בשטרי הלואה דזוזי משעבדי ליה וכיון שהם מזומנים לחתום איכא קלא אבל בשטרי חיוב שהוא מתחייב בקנין או בשטר במה מתחייב ביום, ואע"ג דאיכא קלא במילי בודאי לא משתעבד, ולפיכך תמהני על הרמב"ם ז"ל שכתב בפרק הנזכר ואם היו עסוקין בענין עד שנכנס הלילה וחתמוהו אע"פ שקנו מידו בלילה כשר ומשמע אפילו בשטרי חיוב. ודבריו צריכים ביאור הלא הגמ' הסבירה בכך את שתיקתו של רב בכתובת בנו, וכיון שכתובה היא שטר התחייבות לא מובן ביאורו של הר"ן. ואולי כוונתו להסביר זאת דוקא לפי מ"ד שכתובה אינה כמעשה ב"ד. הב"י, שהביאו לא העיר על כך כלל. והט"ז העיר שחילוקו לא מבואר שהגמ' השוותה שאר שטרות לכתובה.

בשו"ע [חור"מ סי' מ"ג סעיף י"ז] הביא את פסק הר"ן: "יש מי שאומר דהא דאמרינן דעסוקין באותו ענין כשר היינו דוקא בשטרי הלואה אבל בשטרי חיוב שהוא מתחייב בקנין או בשטר לא". אולם הש"ך [ס"ק ל"ו] כתב שמהרמב"ם ויתר הפוסקים משמע שלא פסקו כ"ן.

ובחכמת שלמה [קלוגר] כתב: "נ"ב עי' בסמ"ע הטעם. ולפי"ז נראה דהה"ד נמי בכתובה אם לא היה החופה והקנין רק בלילה והכתובה נכתבת ביום פסולה, אף שהיו עסוקים באותו ענין כיון דכתובה לא קבל ממנה שום דבר כנגד מה שמוסיף לה, ונהי שמתחייב הוי רק ע"י החופה שכנסה לחופה ובוזה מתחייב לה כתובה... דומה ממש לשט"ח או קנין שלא מהני עסוקין באותו ענין. ואין דומה לשטר הלואה שהחייב מתחיל מזמן המעות שנתן ביום וכן אף למ"ד בש"ס גיטין

חבל נחלתו

ג. מחזי כשיקרא

כתב הלבוש [הל' כתובות סי' ס"ו סי"א]: "מן הדין היה ראוי ליזוהר שלא לכתוב הכתובה עד אחר שקבל הקנין דמיחזי כשיקרא, וגם היה מן הראוי **שלא לחתום הכתובה עד אחר החופה**, דאיך יחתומו על 'וצביאת מרת פלונית והות ליה לאינתו' קודם שתיכנס לחופה והוא שקר גמור, ומה שהעולם אין נזהרין בזה, משום דלפעמים כשעושין החופה בערב שבת יש תיגרא ביניהם ומשהין החופה עד סמוך לחשיכה, ואם היו מאחרין החתימה עד אחר החופה לא היו יכולין לחתום מחמת שהוא שבת, לכך חותמין קודם לכן בכל הכתובות, וסומכין כיון שעסוקין באותו ענין לא מיחזי כשיקרא. אבל יש מקומות שנהגו שאין חותמין הכתובה עד אחר החופה ונעשה הקנין בפניהם כשהכלה עומדת תחת החופה".

לפי תיאור החשש בדבריו הוא לא חשש לכתובה מוקדמת, אלא לצד המיחזי כשיקרא שחותמים שהיתה לו לאשה אע"פ שעדיין לא נשאה.

ויש להעיר על דבריו מדברי התשב"ץ בסוף תשובתו [ח"ג סי' ש"א] **בביאור הכתובה שכתב:**

"ויכול לקרות הסופר וקנינא קוד' קנין ולא חיישי' למחזי כשקרא אלא בדבר שהשקר יכול להתברר כגון הריא דפ' גט פשוט [קע"ב ע"א] כי קיימיתו בהיני כתבוהו בהיני ואע"ג דמימסרן לכו מלי בשילי משו' מחזי כשקרא שהרי יכול להתברר שקר זה אם כתבו המקור שנמסרו להם הדברים ולא כתבו המקום שחתמו אבל בכל דבר שאחר גמר מעשה הוא אמת אע"פ שבשעת הכתיבה אינו כן לא חיישי' למחזי כשקרא אחר שנגמר הדבר נראה שהוא אמת, וכן כתבו המפרשי' ז"ל בחדושי

גטין בפ' כל הגט, וכן בכאן אע"פ שבשעת הקריאה לא קנו ממנו עדיין כיון שאין חותמין עד שקונין ממנו יכולין לקרותו ולא מחזי כשקרא ואלו היינו חוששין למחזי כשקרא היה אסור לכתבה עד שקנו ממנו וכיון שבכתיבה אין חוששין למחזי כשקרא כ"ש בקריאה".
וא"כ לפי כללו של התשב"ץ שכל דבר שיהא אמת בסופו אע"פ שעתה מיחזי כשיקרא – אין חוששים לכך, וכפי שהסיק בעצמו בסיום דבריו לגבי הכתיבה.

ד. עדות שקר

בשו"ת מנחת שלמה [ח"ב סימן קכ"ח לפי מספור פרויקט השו"ת; ובנדפס ח"ג סי' ק"ג סי"ק י"ח] **כתב:** "ועתה הנני להעיר את כ"ת על האמור בספרו כתובה כהלכתה דף י"ט אות י"ב 'אם כתיבת הכתובה וקבלת הקנין נעשו סמוכים זה לזה כשהם עסוקים באותו ענין יש להכשיר בכל גווני', ולענ"ד יש להקפיד לא לעשות כן, שהרי בכתובות שלנו העדים מעידים שנתקדשה לו והות ליה לאינתו וכך קובעים גם בספרי הקהילה, ובהא מלתא הרי פליגי בה רבוואתי אם מתחשבין עם שטר ראיה על קדושין כיון דהוי רק מפי כתבם הואיל ואין זה שטר קנין, ובשו"ע סי' מ"ב סעיף ה' ובנו"כ מבואר שכן צריכים לחשוש ולהתחשב עם שטר כזה, ונמצא שאם הקדושין רק בלילה, **אף שבנוגע למזון של שטר שנתקדשה ביום א' ולא נתקדשה רק ביום ב', ואם ח"ו יבואו עדים לאחר זמן שנתקדשה ביום א' לאיש אחר יתכן שהיא ודאי אשתו של פלוני, וא"כ הרי ודאי אסור לעשות כן ולחתום על שקר, כי אין זה רק מיחזי כשיקרא אלא שקר ממש, וענין זה מצוי מאד וטעון בירור".**

חבל נחלתו

נשותיהם, ובשנת כניסתן לחופה באין אחרים וחוטפים אותם מהן, ובקשו חכמים לעשות בניהם ממזרים. אמר להן הלל הזקן: הביאו לי כתובת אמכם. הביאו לו כתובת אמן, ומצא שכתוב בהן לכשתכניס לחופה הוי לי לאינתו, ולא עשו בניהם ממזרים". והלל פסק לאנשי אלכסנדריא שאמותיהן היו מקודשות רק מעת כניסתם לחופה. אמנם נראה שבכתובה בפשטות הכוונה היא לנישואין ולא לקידושין וע"כ אין דבריו מחוורים. ואולי כוונתו שהסכמת האשה לנישואין, כוללת ודאי שהיא כבר מקודשת, ובדורנו שהקידושין סמוך לחופה הרי היא אינה מקודשת עדיין – ואיך יחתמו על שקר!?

ה. שטר מוקדם

האגרות משה עורר בחריפות רבה על ההסתמכות על הקנין לפתרון בעית כתובה מוקדמת, ובכמה מקומות, ונביא מדבריו. בשו"ת אגרות משה [חלק אה"ע ח"ד סימן ק] כתב:

"במש"כ בדב"מ ב"מ (=בדברות משה בבא מציעא) דלא שייך להתחייב בכתובה קודם אירוסין.

והא דפירשתי [ברכ"מ ב"מ ח"א סי' כ' הערה נ"ג] בתוס' ב"מ דף ז' ע"ב ד"ה בזמן על הא דכתבו ולקודם אירוסין ליכא למיחש דכתב לה דהוא משום דאז לא מועילה כתיבתו, אינו טעם על מה שאין כותבין דע"ז א"צ טעם ואף

תורף דבריו של הגרשז"א הוא שהמלים: "והות ליה לאינתו" הם עדות על הקידושין ולפחות לצד האיסורי בקידושין יש בכך עדות שקר, שהרי נתקדשה רק למחרת¹.

ואף שקוטנו של הגרשז"א עבה ממותני דבריו צריכים עיון. שהרי הכתובה אינה עדות על הקידושין אלא על הנישואין. כך כתב הראב"ה [ח"ד סימן תתקי"ט ד"ה הוי לי] בהסבר נוסח הכתובה: "הוי לי לאינתו. התקדשי לי לא תיקנו לכתוב בכתובה משום דזימנין דקידשה כבר במקום אחר ואין כאן אותם עדי, וקידושין לחוד וכתובה לחוד".

וכן כתב בתשב"ץ [ח"ג סי' ש"א]: "הוי לי לאנתו כדת משה וישראל" – שענד עכשו לא היתה אלא מקודשת ואינו חייב בשאר כסות ועונה, ועכשו נעשית נשואה להיות אשתו גמורה להתחייב במה שכתוב בכתובה". הנה לפי שניהם הביטוי "הוי לי לאינתו" בכתובה משמעו נישואין ולא קידושין, כמו כל החיובים הרשומים אחרי כן שהם חיובי נישואין ולא חיובי קידושין². וכן המדייק בדברי הלבוש לעיל יראה שדיבר בנישואין ולא בקידושין.

ואמנם מצאנו בלשון חכמים שהמלים "הוי לי לאינתו" כוונתם לקידושין ולא לנישואין, כמבואר בקידושין [ה' ע"ב]: "...הרי את לי לאינתו – הרי זו מקודשת". וכן בב"מ [ק"ד ע"א]: "הלל הזקן היה דורש לשון הדיוט; דתניא: אנשי אלכסנדריא היו מקדשין את

1. ועי' שו"ת רמ"ע [מפאנו סי' ס"ה] שדן בכתובה שאת הקנין קבלו בלילה לאחר שהכתובה נכתבה ונחתמה ביום ומשום שהיא מזויפת מתוכה. ובשו"ת שאילת שלום [מהדו"ת סי' ע"א] דחה דבריו. וכן עפ"י דברי התשב"ץ שהובאו לעיל נראה שאינו מזויף מתוכו.
2. ואע"פ שעל הלשון: "וצביאת... והות ליה לאינתו" כתב התשב"ץ וכותבין כן לפי שאע"פ שהאשה מתגרשת לרצונה ושלא לרצונה אבל אינה מתקדשת אלא לרצונה"... ומשמע שהמונח כאן כוונתו קידושין נראה שבא להסביר שהנישואין הם תוצאה של הסכמת הקידושין אבל אין מדובר בקידושין.

חבל נחלתו

סברי דליכא בעצם מאן דסבירא ליה דארוסה לית לה כתובה עיי"ש. דלכן כשרין בעסוקין באותו ענין. אבל בזמננו שהקידושין הם כשכבר הם תחת החופה, שא"כ לא שייך כלל עניין כתובה, **דלא שייך חיוב כתובה לאשה פניה, שלכן הוא מוקדם כשהזמן יהיה כתוב כשעת הקנין והחתימה.** ואם אירע שכתבו וחתמו ביום בחשבם שהחופה תהיה קודם הלילה, ואז"כ אירע שנתאחזה החופה, **צריכין לכתוב כתובה אחרת בזמן הקידושין שתחת החופה.** והקניין, אין קפידא מתי נעשית. ואף שרבותינו מפרשי הש"ע בחז"מ סימן מ"ג סעיף ט"ז לא הזכירו חילוק עיין בש"ך שם ס"ק ל"ד שנקט דין דגמ' מ"מ פשוט לע"ד כדכתבתי. [ע"ע דברות משה ב"מ חלק א' סימן כ' הערה נ"ד בהוכחת דין זה מתוס' ב"מ ד' ע"ב ד"ה בזמן].

האג"מ, יצא לפסול בדורנו את כל הכתובות שנכתבו ביום שלפני כן, אפילו עשו עליהם קנין באותו יום, כיון שקדמו לקידושין ואין כותבים כתובות לפניות. ודבריו אף הם צריכים עיון.

ראשית, מהסוגיא בקידושין [נ' ע"ב] משמע שהיו מקומות בהם כתבו כתובה קודם קידושין, והובא אף ברמב"ם [אישות פ"ט הכ"ט] ושו"ע [אה"ע סי' מ"ה ס"ג]. ונראה שאותן כתובות לא היו מוקדמות משום שהזמן שנכתב בהן היה לזמן הנישואין. וא"כ חלותן על חיובי הבעל וממילא תחילת השעבוד היה מכניסתן לחופה ואינן מוקדמות. וע"כ אין בכך כדי להקשות על דברי האג"מ, שעסק בכתובות מוקדמות. ואמנם בערוה"ש [סי' מ"ה ס"ח] וכן כתב שבזמננו תמיד כותבים כתובה קודם

בו ביום שיקדשנה וגם ישאנה אין כותבין כדהבאתי מתוס' דף י"ז ע"ב ד"ה מן האירוסין. אבל הוצרכתי לפרש זה דהא קשה לכאורה למה הוצרכו התוס' לומר דלקודם אירוסין ליכא למיחש הא אף אם היה שייך למיחש נמי היה לנו להחזיר הכתובה בזמן שהבעל מודה דאף אם כתב בניסן קודם אירוסין ולא קדשה ולא נשאה עד תשרי בין מנה מאתים בין תוספת הרי עדין בחתומיו זכין לו ולר' אסי הא מעמיד כשהקנה לה, ולכן פירשתי שטעם התוס' **משום דאם כתב קודם אירוסין לא שייך חיוב כתובה ולא היו אומרים בזה עדין בחתומיו זכין לו וגם לא היה מועיל קנין,** וא"כ היה לנו לחשוש שמא כתב בניסן קודם אירוסין, והוצרכו לומר דלקודם אירוסין ליכא למיחש דכתב לה משום דאין הדרך לכתוב אז, **וא"כ הוא ראיה גדולה מתוס' שבוה"ז דמקדשין תחת החופה אין לכתוב הכתובה ביום אם החופה תהיה בלילה דתהיה מוקדם אף שעסוקין באותו ענין...** והאריך עוד בישוב דעת הריב"ש עפ"י דעתו שהכתובה פסולה.

וכן בחלק אור"ח ח"ה [סימן ט' ד"ה בדבר כתובה] כתב: "בדבר כתובה שכתובה ביום והחופה תהא בלילה, **בזמננו שמקדשין תחת החופה, תהיה פסולה** אף שעסוקין באותו ענין. דהא דאיתא בגיטין דף י"ח ע"א בכתובה שנכתבה ביום ונחתמה בלילה, כשעסוקין באותו ענין כשר, הוא רק בזמננו שהיו מקדשין הרבה זמן קודם שהיו הנישואין. דשייך להתחייב כתובה גם קודם הנישואין, ואיכא גם מ"ד דסובר דארוסה יש לה כתובה, אבל לכונ"ע יכול לכתוב לה כתובה גם באירוסין. ובתוס' ב"מ דף י"ז ע"ב ד"ה מן,

חבל נחלתו

קדושין ונישואין מתחיל הנישואין משנת הברכה, כיון דאותה ברכה מהני, ה"ה דמתחיל השיעבוד משנת הברכה. נאום הקטן יעקב ויילא".

היינו, מהר"י וייל סובר, שכתובה מוקדמת – כשהוברר שהקידושין פסולים – אינה נפסלת³.

ומצאנו שנחלקו בכך ראשונים נוספים ומובאים בכלבו. בסימן קמ"ג [ס"י] כתב: "אם קדשה בטבעת סתם כדרך מנהג העולם ואח"כ נמצא שאינו של זהב או של כסף או של נחושת אמר הר"מ שהקדושין פסולים... מ"מ הסכימו הרבנים לפסול הקדושין, ומורה ה"ר יחיאל ור' יצחק ור' נתנאל והרב ש"ן דוראנ"ט שצריך לחזור ולברך ברכת ארוסין ולכתוב כתובה אחרת שהכתובה הראשונה מוקדמת וגם ברכות ראשונות אינן כלום שלא היו הקדושין חשובין וגם חופה אחרת צריך, וה"ר שניאור ב"ר שניאור אומר שאין צריך לחזור לברך ארוסין ונשואין רק לקדש בפני עדים דברכות ראשונות שעשו לקדושין ראשונים מועילים מידי דהוה אקטנה שהשיאוה אחיה ואמה שלא מצינו שיצטרך כשתגדל לחזור ולברך ברכת ארוסין ונשואין רק לקדש ואין ביאתם אסורה כמו שפירש השר וגם כי בכתובה ראשונה מאחר שהקנהו לה".

ניתן לומר שדברי האג"מ נתונים במחלוקת ראשונים האם צריך לכתוב כתובה חדשה. אולם ניתן לומר שאין להשוות מקרים אלו למקרה בו עסק האג"מ. במקרים אלו הוברר למפרע

הקידושין אבל גם אצלו נראה שהתכוין שזמן של הכתובות הוא ליום הנישואין וע"כ אינן מוקדמות.

דברי האג"מ לא מתיישבים אף עם דברי התוס' ר"ד שהובאו לעיל, שהרי לשיטתו הכתובה נכתבה ביום ומתוך שהיא מעשה ב"ד היא חלה בזמן הכניסה לחופה, מתוך שנכתבה לשם חיתונם. ואף במקרה דילן היא נכתבת לשם חיתון.

ויש להקשות על דברי האג"מ משו"ת מהר"י וייל [ס"י ז'] העוסק בנישואין אשר הוברר בהם שהקידושין היו פסולים וע"כ מצריך קידושין פעם אחרת ובתוך דבריו כתב: "ואין צריך לא ברכת ארוסין ולא ברכת נישואין, כיון דכבר בירך בשעת קדושין הראשונים יצא ידי ברכה, וכן כתב רבי' שמשון באותה תשובה [תשובות מימוניות ס"י י"ח] ע"ש. ונראה דאין צריך לחזור ולכתוב כתובה אחרת, וכתובה הראשונה קיימת, דכיון דבברכה הראשונה סגי ה"ה בכתובה דמ"ש, ואין לומר דברכה שאני, דאשכחן דמהני ברכת נישואין שנה אחת קודם הנשואין כדאיתא באותה תשובה [במיימונין], אבל כתובה לא אשכחן דנהגו לאקדומי. איברא לאו הכי הוא, דאשכחן נמי דוכתא שנהגו לכתוב כתובה קודם הנישואין, כדאיתא בקדושין פ' האיש מקדש: אמר רב אשי באתרא דמקדשי והדר כתבי כתובה חיישין, כתבי והדר מקדשי לא חיישין. אלמא דאיכא דוכתי דנהגו לכתוב הכתובה קודם הקדושין ולא מחזי כשיקרא כמו הברכה, כיון שמתחלה היתה הכוונה לשם

3. ועי' שו"ת חת"ס [אה"ע ח"א ס"י פ"ו (הראשון)] שמשמע מדבריו שמצריך כתיבה מחדש במקרה דומה. ולא הביא את המהר"י וייל.

חבל נחלתו

“שאלה א:

כתובה שנכתבה ונחתמה ביום, ונמסרה בליילה, האם היא כשרה כשנמסרה בפני עדי מסירה.

תשובה:

מה שעושים מפעם לפעם שכותבים הכתובה וחותמים ביום לפני שקיעת החמה והחופה והקדושין מתאחרים עד אחרי צאת הכוכבים, ומסתמכים על דברי הלבוש סי' ס"ז סעי' י' שנהגו שמקבלים קנין וחותמים קודם החופה, כבר הקשה בשו"ת שאילת שלום מהדו"ת סי' ע"א שאם איחרו החופה עד הלילה מדוע אין חוששים למוקדם, שהרי אין דעתו להתחייב אלא משעת החופה, ואפי' עסוקים באותו ענין, נראה שהטעם הוא עפ"י מה שאמר בגיטין י"ח א' הנהו קלא אית להו, ובתוס' שם בשם ר"י כשרואין בזמן שזמן הכתיבה הוא קודם המסירה, אית ליה קלא למילתא, ומסקי אדעתייהו לידע יום המסירה, עכ"ל. לפיכך נראה שצריך שהחותן ימסור את הכתובה לכלה ע"י העדים המיוחדים לקדושין. וכן ראיתי הלכה למעשה בקדושין שהיו נכחים גאון הדור הגרא"ז מלצר זצ"ל ותחתיו הגאון מרן ר' אהרן קוטלר זצ"ל, ואני הייתי מסדר הקדושין, והיה פקפוק כיון שיצא שסידור הקדושין התאחר קצת אחרי השקיעה, וזמן של הכתובה היה מלפני השקיעה, ואמר אז הגר"א קוטלר זצ"ל שכיין שמוסרים הכתובה לידי הכלה בפני עדים, אין חשש בזה, דקלא אית לה".

עולה, עפ"י דברי הרב לוין, שאף במקרה של האג"מ ימסור את הכתובה בפני עדי

שהקדושין פסולים. והשאלה נפלה על הכתובה האם גם היא פסולה, או שמכיון שניתנה מתוך גמירות דעת לקיימה ובקנין, ואף עתה בכוונתו לקיימה אינה מתבטלת בעקבות ביטול הקידושין. אולם במקרה דנן, סובר האג"מ שאין כוונתו שתחול הכתובה מעת כתיבתה ואפילו קנו מהחתן. ואפילו מתכוון להקנות – כיון שאין כותבים כתובה לפניויות – הכתובה פסולה⁴.

אולם לכאורה עדיין יקשה על האג"מ מדברי מהר"י וי"ל שהרי כותב במפורש שבמקומות שנהגו להקדים את כתיבת הכתובה לפני הקידושין הכתובה קימת ואינה מוקדמת והשעבוד חל בשעת הברכה. וא"כ מאי שנא כוונת החיתון שם מכוונת החיתון כאן ומדוע כאן תחשב הכתובה ככתובת פנויה?! וא"כ אין הכרח להכריע כאג"מ שהכתובה פסולה, אלא ניתן לומר שהיא תחול לא מזמן הכתוב בה אלא משעת ברכה. ואולי היינו דוקא בכתובות שזמן הכתיבה מרוחק מהנישואין, וממילא עדי נישואין מפרסמים שאין לסמוך על זמן הכתוב בו, אלא על זמן הנישואין (וכשיטת התוס' ר"ד לגבי מעשה ב"ד בכתובה). אבל במקום שלכאורה הוא באותו יום וסמוך עדיין איכא יותר למיטעי, וע"כ פסל את הכתובה וצ"ב.

ומצאתי בפסקי הרב ברוך יצחק לוין [פסקי דין – ירושלים דיני ממונות ובירורי יהדות ד' עמוד רצ"ה] כך:

4. דומה הכרעת האג"מ לכתוב כתובה חדשה למש"כ הכלבו [סי' קכ"ד סמ"ד] עפ"י תשב"ץ קטן [סי' תנ"ז] שאם כתבו תאריך מוטעה בכתובה צריך לכותבה מחדש. אם כי שם מדייק לכתוב שהחופה אינה פסולה ורק השטר פסול. וכ"כ בשו"ת הרשב"א [ח"ז סי' תכ"ה].

חבל נחלתו

קידושין והם יוציאו קול על הכתובה שתחול רק משעת נישואין ולא מזמן הכתוב בה. אמנם לא מובן איך מתוקן בכך השטר המוקדם, הלא ס"ס כתוב בכתובה זמן שאינו אמת ויש חשש שיבואו ויגבו מן הלקוחות. ובשו"ע [ח"מ סי' מ"ג ס"ז-ח] לא הובאה האפשרות למוסרו לפני עדים לצד השני כדי לתקן את פסולו, וצ"ע⁵. ורק לפי תוס' רי"ד בהסברו למעב"ד יש מקום להצעתו של הגר"א קוטלר⁶.

1. הודאה והתחייבות

ועי' שו"ת רב פעלים [ח"ג אה"ע סימן ג'] שכתב לגבי קידושין בטבעת שאולה מאשה ללא דעת בעלה, שצריך קידושין שנית, וכתב לגבי כתובה שאי"צ לכתוב שוב. וז"ל: "נ"ל בס"ד טעם אחר דדי לה בכתובה הראשונה, דאפילו אם נאמר קדושין ראשונים לא הועילו, עכ"ז שטר כתובתה נפסל מדין שטר מוקדם, דהא האיש יכול לשעבד עצמו ונכסיו לה מאותו היום שנכתבה הכתובה, דאע"פ שלא נגמרו הקדושין, הנה מחייב עצמו בחיוב בקג"ש [=בקנין גמור ושלם] מאותו היום, וק"ל האדם מתחייב בדרך חיוב, אפילו בדבר שאינו חייב בו,

ועיין בש"ע סי' נ"ה ובאחרונים שם, ועוד אני אומר טעם נכון יותר, והוא דק"ל לענין ממון יתחייב האדם ע"פ הודאתו, אפילו שהיא הודאה בשקר וכנז' בח"מ סי' מ' ובאחרונים שם, וכמ"ש בזה בתשובה אחרת בס"ד באורך, והרי כאן ראובן הודה בפני עדים בשטר הכתובה שזו אשתו גמורה שנתקדשה לו, ולענין ממון ודאי מהנייה הודאתו דאמרינן ודאי קדשה כפי הדין, וזו אשתו גמורה, ונמצא זה מתחייב בשטר כתובה זה מההוא יומא שהודה בו בשטר כתובה, ואין כאן פיסול מוקדם ורק לענין איסורא לא סמכינן ע"פ הודאה זו ועבדינן קדושין מחודש, ועיין להגאון דברי חיים מצאנז ז"ל אה"ע סי' ע' מה שטען בענין כזה לענין הבחנה וטענותיו שייכי גם בנ"ד".

ולדבריו עולה שלא מיביאי שהכתובה תחול מהנישואין, אלא שתחול מזמן הכתוב בה ומדין הודאה. ונראה שאף מדין זה יקשה לאג"מ. אמנם המקרה אינו דומה, שהרי אצלנו לא התכוין שהכתובה תחול קודם נישואין, ושם מחמת הטעות יצאה הכתובה כמוקדמת, אבל היא עצמה אינה מוטעית. ובכ"ז לפי טעמו במקרה דנן יחול השעבוד מכתובה ולא אך מנישואין.

5. ועפ"י הרא"ש בגיטין [פ"ב סי' ד'] דוקא בגיטין סומכים על מסירה להכשיר שטר מוקדם אבל בשאר שטרות אין סומכים על כך. ולהלכה, נראה שרק בגט סומכים על כך.
6. הערת הרה"ג יעקב אריאל, רב העיר רמת-גן: אפשר לשער שהגר"א קוטלר לא חשש כל כך לסברת הגר"מ פיינשטיין והגרש"ז אויערבך, שכתובה שנכתבה ביום ונחתמה בלילה פסולה משום שטר מוקדם, אלא שמאחר שיצא קול משעת החתימה חל שיעבוד. ויש אומרים שגם בימינו, שהקידושין נערכים יחד עם הנישואין בלילה, יכול החתן להשתעבד מרגע חתימת הכתובה אע"פ שהיא נעשתה ביום, בזמן מוקדם; ומה שהוא סמך על עדי מסירה, הוא כנראה כסברת הרא"ש בגיטין. ואע"פ שהרא"ש כתב זאת רק בגט, שאינו לגוביינא, ולא בכתובה שהיא לגוביינא, בכל זאת סברתו חזיא לאצטרופי לדעה הנ"ל, שההתחייבות חלה ברגע שיצא הקול עם חתימת הכתובה, אע"פ שהיא לפני האירוסין. (מתוך כתב עת "צהר" גליון ט).

חבל נחלתו

ז. כתיבת תאריך מאוחר

יצטרכו לקבל עליו קנין מידי החתן לאחר השקיעה, לפחות ע"מ לאמת את הכתוב בכתובה "וקנינא וכו'". וא"כ אם העדים חותמים על הכתובה קודם שקיעה יש כאן חתימה על שקר שהרי קנין סודר שנעשה קודם שקיעה אינו יכול לחול עתה. ואם עדיין לא נעשה קנין יש בכך מיחזי כשיקרא וכשר לפי התשב"ץ שהכשיר מחזי כשיקרא כאלה.

ח. סיכום

מכל הטעמים שהובאו לעיל צריך להימנע ככל הניתן מכתובת כתובה שזמנה מוקדם לקידושין. ובדיעבד נראה לענ"ד שאי"צ בכתובת כתובה חדשה.

הרב הגאון יעקב אריאל, רב העיר רמת-גן, אמר לי שכדי להתגבר על השאלות הנ"ל, הוא נוהג בכתובה – שהקידושין יתאחרו לאחר השקיעה, לכתוב את תאריך היום הבא, ובכך להימלט מהבעיות העולות בכתובת זמן מוקדם. אולם צריך להעיר שאי אפשר לקבל מהחתן קנין באותה שעה, ע"מ שהשעבוד יחול בלילה. שהרי הקנין הוא קנין סודר, וקנין זה אינו יכול לחול לאחר זמן מפני שהדר סודרא למריה וכבר כלה קניינו, כמבואר ברא"ש [ב"מ פ"ה ס"י כ"ט] ובב"י [חור"מ סי' ר"ז סי"ד]. וא"כ תיקון לבעיית השטר יש בכך, אבל

סימן סד

קבילה

את קריאת התורה.

שאלה

מהי קבילה¹ ומתי ראוי להשתמש בה?

מקור המנהג

מקור המנהג אינו ידוע, והוא קדמון ביותר (כפי שיובא להלן מתשובת החת"ס). ואולם רמז עליו ניתן למצוא כבר בדברי הירושלמי. המרדכי [מ"ק י"ג] מביא מירושלמי: "א"ר יוחנן קובלין לרשות שהוא שליט על בולין יכול לקבול במועד ולדון לפניו ולהסתלק מבוליו. פירוש בוליו שר כמו ראשי בולאות שביהודה. ודכותיה התיר ראב"י

הקדמה

הקבילה בלשון הראשונים והאחרונים היא טענה על עוול הנעשה לאדם. כשהתביעה היא כלפי אדם מסויים. ובדר"כ הצעקה היתה לפני בית דין. אולם לעתים – כשהנתבע היה מתחמק מבי"ד – היה לתובע הקובל זכות לבטל את התפילה או

1. מנהג עיכוב [קובלין בבית כנסת] התפילה והקריאה נמצא ברשימות תקנות וחרמי קדמוני צרפת [רבנו גרשום, ר"ת] שו"ת מהר"ם ד"פ [קני"ג, אלף כ"ב], מחזור ויטרי [קע"ו], כלבו [קט"ז]. ביטול התפילה נעשה בכמה דרגות: תפילת ערבית, שאר תפילות וכל בתי כנסיות שבעיר (לא נזכר לכמה זמן). סיבת העיכוב היתה תביעת ממון שהחייב לא בא לבי"ד, או תביעה על נבחרי הציבור שהטילו עליו מס שלא כדין. וכן נזכר ברמ"א [חור"מ סי' ה' ב'] דאין לקבול בביה"כ לא בימי ניסן ולא בימים נוראים. והוזכר ג"כ באו"ח [תקל"ט, ג'; תקמ"ה, י"א].